

KEELESÕJAS SÕJAKEEL? OHVITSERIDE OSKUSKEELEVAADETEST

Reet Hendrikson

MA (eesti keel)

KVÜÕA Kaitseväe keelekeskuse keeleteimetaja ja terminoloog, TÜ doktorant,
Kaitseministeeriumi sõjanduse ning julgeoleku- ja
kaitsepoliitika terminoloogia komisjoni liige

1. Sissejuhatuseks: kus Eesti sõjandusterminoloogias ollakse ja mida tehakse?

Eesti keele arengukavas 2011–2017 on olulisel kohal omakeelse terminoloogia arendamine. Märgitakse, et tähtis on vältida valdkondade sõnavaras suuri lünki, mis võiks kaasa tuua mõne eriala eesti suhtluskeele vahetamise mingi muu keele vastu ehk valdkonnakaotuse. (Arengukava 2011–2017: 10) Võrreldes 2003. aastaga, mil loodi **sõjanduse ning julgeoleku- ja kaitsepoliitika terminoloogia komisjon** (edaspidi *sõjandusterminoloogia komisjon*), on olukord sõjandusterminoloogia vallas tublisti muutunud. Arvestades toonast olukorda – liitumine NATO ja Euroopa Liiduga ning tohutu uute mõistete-terminite pealetung –, oldi sõjanduses (vähemalt mõnel erialal) valdkonnakaotusele ilmselt lähemal, kui praegu arvata sõandame¹. Kaitsevälased kasutasid loengutes sageli ingliskeelseid termineid või aapetõlkeid – juba seetõttu, et omakeelseid lihtsalt polnud või näis võõrkeelne mõistet paremini edasi andvat.

Viidatud arengukavas sedastatakse ka, et paraku ei ole veel saavutatud kõikide valitsusasutuste kooskõlastatud tegelemist terminoloogiaküsimustega (*ibid.*). Sõjanduses näib olevat edasimineki siiski ilmne. See väljendub muuhulgas üha **tihedamas koostöös** sõjandusterminoloogia komisjoni ja komisjoni töö peamise sihtgrupi – kaitseväge – vahel. Komisjoni koosolekutel osalevad ekspertidena kaitseväge, sh Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste (edaspidi *KVÜÕA*), vastava valdkonna spetsialistid. Ühistööna valminud terminikirjed kantakse sõjandusterminoloogia andmebaasi Militerm. Samuti vaadatakse vajadusel üle andmebaasis juba sisalduvaid kirjeid ja tehakse tarvidusel parandusi-täiendusi. Teisalt on aasta-aastalt suurenenud nii sõjandusterminoloogia komisjoni kui KVÜÕAsse laekuvate **terminipäringute** hulk,

¹ Nimetatud ohule viitavad nt Rutiku (2003: 154–155) ja Laarmann jt (2001: 13).

mis annab tunnistust kasutajaskonna **terminiteadlikkuse** suurenemisest². Ühtlustatud terminoloogiat levitatakse nii **õppematerjalide** kaudu kui **ajakirjanduses** (nt Kaitse Kodu!, Sõdur, Päevalehe lisaleht Riigi Kaitse), samuti sisaldavad seda **tervikteosed** (nt sarjas „Mõte ja mõök” ilmunud). KVÜÕA keskastme- ehk magistrkursuse tunniplaanis on alates 1. kursusest olnud **oskuskeele loengud** ning kahel aastal on õpetatud valikainet „Erialakeel”. Peale magistritööde, mis sisaldavad sõjandusterminoloogia komisjoniga kooskõlastatud termineid, on KVÜÕAs kaitstud ka mitu **sõjandusterminoloogiat korrastavat magistritööd**. Ent kuidas näevad sõjanduskeele olukorda kaitseväelased ise?

2. Eesmärk ja uurimisaines

Käsitluse eesmärk ongi valgustada ohvitseride oskuskeelevaateid ja seda, kuidas oma arvamusi põhjendatakse. Uuritavaks aineseks on KVÜÕAs kaitstud sõjandusterminoloogiat korrastavad magistritööd ja keskastme-kursuse sõjanduskeele esseed. Vaadeldakse, millised on ohvitseride arvates eesti sõjandusterminoloogia põhiprobleemid, nende allikad ja lahendusvõimalused, samuti seda, millistest üldpõhimõtetest tuleks ohvitseride arvates sõjanduskeele korrastamisel lähtuda ning milliseid argumente kõige selle juures nimetatakse.

Alates 1. keskastmekursuse lõpetamisest 2007. aastal on KVÜÕAs kaitstud kolm sõjandusterminoloogiat korrastavat magistritööd (vt Paimla 2007; Tameri 2009; Afanasjev 2011). Terminoloogia korrastamine on olnud ka mõne uurimuse alaeesmärk (vt nt Pöder 2010). Sõjandusterminoloogiat korrastavaid magistritööid ja -projekte on kaitstud Tartu Ülikooliski (vt Teesalu 2001; Laarmann jt 2001; Köhler 2005; Blum 2012). Kuna viimaste autorid on tsiviilisikud, mitte sõjandusspetsialistidest kaitseväelased, ja tööd puuduvad terminivaliku põhjendused, siis jäävad need praegu vaatluse alt välja. Lisaks on KVÜÕAs kaitstud kaks põhikursuse³ terminitööd (vt Laidla 2004; Kessel 2005), ent lähtudes käsitluse eesmärgist – uurida just ohvitseride kui juba kogunud kaitseväelaste vaateid –, jäävad needki välja-pole siinset huviala.

² Näiteks esitati terminikomisjoni 2007. aastal päringuid 80 termini, 2010. aastal aga 196 termini kohta (66% käsitletud terminite koguhulgast). Põhilised päringusaatjad on juba mitmel aastal olnud KVÜÕA õppurid ja kaitseväelased. (Aastaruanne 2010)

³ KVÜÕA põhikursuselt saadav haridus vastab kõrghariduse I astmele (rakendusõrg-haridusõpe).

Vaatluse alla tulevate **magistritööde** koostajad on niisiis keskastme-kursuse ohvitserid – oma erialal juba kogenud spetsialistid (nagu ka kõik need, kes tööde autorite korraldatud küsitlustes osalesid). Tööde põhiosa moodustab ühe sõjandusvaldkonna (jalavägi, logistika ja pioneerindus) probleemsete mõistete ja nende võimalike omakeelsete vastete analüüs. Analüüsi tulemusel pakuvad tööde autorid iga käsitletud mõiste tähistamiseks välja terminivariandi, mis osutus nii mõisteliselt kui keeleliselt sobilikemaks. Kõigis uurimustes on analüüsi üheks oluliseks lähtekohaks – kuid valikute puhul siiski mitte määravaks teguriks – valdkonna asjatundjate seas korraldatud küsitlus. Küsitluste eesmärk on olnud selgitada välja ohvitseride terminieelistused⁴. Tööde autorid lähtusid oma terminivalikutes niisiis (1) mõistetasandist (täenduslik külg), (2) vormitasandist (keeleline külg), (3) eksperdirühma terminieelistustest ja/või terminite juurdumusest. Eksperdirühma keskmine suurus on 43 inimest ja vasteid on otsitud keskmiselt 29 mõistele⁵. Lähtekeeleks on töödes inglise keel kui sõjanduses peamine laenuandev keel alates Eesti taasiseseisvumisest ning liitumisest NATO ja Euroopa Liiduga.

Esseekatted on pärit KVÜÕA 1.–6. keskastmekursuse (edaspidi *KAK*) õppurite sulest aastatest 2007–2011. Esseed pidid sisaldama (1) arutelu sõjanduskeele üle ning (2) termininäiteid ja nende lühianalüüsi.⁶ Ülesandepüstituses olen rõhutanud, et arvesse ei lähe loengumaterjali ümbersõnastamine: oodatakse oma seisukohtade argumenteeritud põhjendamist. Sageli said õppurid essee teema klassis toimunud arutelu käigus: erimeelsused olen palunud essees kirja panna ja oma arvamusi näidetega põhjendada. Töökäsust on peetud üldiselt ka kinni (ning loengutes toimunud tuliste arutelude põhjal võib arvata, et seda polnud õppuritel kuigi keeruline teha).

⁴ Pioneeritermineid käsitleva töö (Afanasjev 2011) käigus korraldati kaks küsitlust: esimese eesmärk oli selgitada välja ekspertide jaoks terminoloogilised probleemkohad, teise otsiti enim probleeme põhjustavatele lahendusi. Jalaväetaktika terminitele keskenduvas töös (Paimla 2007) koostati probleemsete terminite loend ühistöös taktika õppetooliga (eesotsas õppetooli toonase ülema major Martin Heremiga, kes oli ühtlasi töö kaasjuhendaja). Logistikatermineid korrastavas uurimuses (Tameri 2009) jäi terminiallikana sõelale Eesti kaitseväes kasutatav „Combat Service Support Batallion Battle Task Standards”, kuna tegu oli logistika ühe alusdokumendiga, mis vajas tõlkimist eesti keelde ja sisaldas erinevaid terminiprobleeme.

⁵ Eksperdirühmade suurused: jalaväeterminite töös 20, logistikaterminite omas 51 ning pioneeriterminite töös 61 (1. eksperdirühm) ja 55 (2. eksperdirühm). Käsitletud terminite arv on vastavalt 35, 30 ja 21.

⁶ Kursuste suurused: 1. KAK 10, 2. KAK 11, 3. KAK 13, 4. KAK 13, 5. KAK 16 ja 6. KAK 17 ohvitseri. Vahel olen välja pakkunud pealkirju (nt „Eesti sõjandusterminoloogia kitsaskohti”, „Terminoloogia hetkeseis Eesti kaitseväes”), vahel andnud üldisema teemasõnastuse, mida on tulnud õppuritel pealkirjas täpsustada (nt „Keel ja kaitsevägi”).

Söandan väita, et esseed ei peegelda mitte üksnes nende õppurite vaateid, vaid annavad läbilõike ka Eesti ohvitseride sõjanduskeelt puudutavatest seisukohtadest. Seda tõestab juba ainuüksi arvamuste paljusus – nii termini-hinnangutes kui üldistes oskuskeelevaadetes. Siiski ei pürgi siinkirjutaja nende tööde põhjal tegema kõikehõlmavaid üldistusi (seda enam et käsitlus on läbini kvalitatiiivne). Valikud, mida analüüsi- ja termininäidetena kaasata ning mida mitte, on küll subjektiivsed, kuid üldsuundi ja põhihoovusi peaks need aitama siiski peegeldada.

Tekstinäited on kursiivis ja esitatud originaalkujul (st neis pole parandatud keele- jm eksimusi), kusjuures olulisemad ja/või parasjagu kõne all olevad märksõnad on alla joonitud. Tsitaatidele järgneb allikaviide (magistritöö viites autori nimi ja aastaarv; essee omas kursuses). Kõiki väljajätteid tähistatakse kolme punktiga kaldkriipsude vahel. Nurksulgudesse on paigutatud siinkirjutaja lisandused, kui need näisid mõtteselguse huvides vajalikud.

3. Ohvitseride oskuskeelekäsitlus

Edasine jaguneb kolme põhiossa. Kõigepealt vaadeldakse, millised on ohvitseride arvates sõjandusterminoloogia põhiprobleemid, nende allikad ja lahendamisvõimalused. Seejärel valgustatakse mundrikandjate oskuskeelekorralduslikke vaateid. Kolmandas osas keskendutakse ohvitseride hinnangul sõjanduskeele suurimale probleemkohale: mõistesegadikele.

Ohvitseride arvamusalaldusi sobib sisse juhatama alljärgnev esseekatkend, kus sõjandusterminoloogia olukorda on võrreldud Krõlovi valmi tegelaskujudega. Luik, haug ja vähk sümboliseerivad ilmselt kaitseväe kolme väeliiki.

Kaitseväe taasloomisest on möödunud juba pea kakskümmend aastat, kuid selle aja jooksul pole paljud olulised aspektid organisatsiooni sihipäraseks arenguks lahendust leidnud. Aegajalt tuleb mulle meelde Ivan Krõlovi muinasjutt luigest, haugist ja vähist, kes vankri vedamisega jänni jäid, kuna puudus üksmeel ja teineteise mõistmine. Üks selline vanker on minu arvates eestikeelse terminoloogia kasutamine Kaitseväes. (6. KAKi esseest)

3.1. Eesti sõjandusterminoloogia põhiprobleemid, nende allikad ja lahendusvõimalused

Sõjandusterminoloogia põhiprobleemidena on kõigis magistritöödes ja põhisosas esseedest nimetatud **(1) terminite ebakorrapärasest kasutamist**, mis komplitseerib erialast suhtlust, tekitab mõistmisraskusi ja vääriti mõistmist

(vt nt Paimla 2007: 5; Tameri 2009: 4; Afanasjev 2011: 4, 9). Samuti tuuakse esile **(2) korrastatud (taktika)terminite vähesust** ja sellest tulenevat **(3) ingliskeelsete terminite kasutamist** omakeelsete asemel (nt Paimla 2007: 29; Tameri 2009: 4). Nagu järgmisestki esseekatkest ilmneb, ollakse oma seisukohtade väljendamisel sageli ekspressiivsed, kasutatakse liiasuselemente ja irooniat.

Eesti kaitseväge oskuskeel on viimastel aastatel elanud üle suuri muudatusi. Kui 90.-ndate lõpus tundus, et me varsti hakkame „sketše drooima” (to draw a sketch) ja „enimi posiššoneid assooltima” (to assault enemy positions), siis täna võime tõdeda, et nii hullusti meil õnneks ei läinud. (4. KAKi esseest)

Omaette suure probleemkohana nimetatakse **(4) mõistekäsituse erinevust**, mis on sageli seotud terminikasutuse erinevusega ja võib konfliktiolukorras kalliks maksta minna. Mõistekäsituse erinevusest ja sellega seoses tekkitavatest mõistesegadikest on pikemalt juttu alapeatükis 3.3. Selle kohta, kuidas ohvitserid segadike teket näitlikustavad, olgu siinkohal toodud siiski üks tekstikatke.

Terminoloogia puudulikkusega üritatakse toime tulla ka toortõlkeid kasutades. Selle tulemuseks võivad olla eesti keeles mitmeti mõistetavad terminid, mis omakorda viivad väärtõlgendusteni. Kui näiteks rahvusvahelise väekontingendi ülem annab Eesti allüksuse ülemale informatsiooni, et naaberüksus julgestab (screen) neid, siis informatsiooni edasi kandumisel võivad alluvad ülemad seda oluliselt erinevalt tõlgendada, kuna terminit guard võib samuti tõlkida kui julgestamistegevust. Tähtsuse erinevus on siin selles, et esimesel juhul annab naaberüksus informatsiooni vastase kohta ja võitleb ainult enesekaitseks, teisel juhul saame olla kindlad, et nad võitlevad igal juhul, et anda meile aega ettevalmistamiseks. Selline situatsioon on äärmiselt ohtlik ning võib ebasoodsate asjaolude kokkulangemisel maksta meile palju inimelusid. (2. KAKi esseest)

Probleemide allikana nimetatakse enim **(1) erinevat väljaõppetausta**, mis tingib terminite ebaühtlase kasutamise ja mõistekäsituse erinevuse. Piltlikust ja irooniasugemeid leidub ka seda teemat käsitlevates esseedes.

Kindlasti on mõjutanud erialakeele arengut organisatsioonis erinevate nn. koolkondade, pean siin silmas vene, soome, ameerika ja saksa taustaga ohvitseride, kes on oma hariduse saanud erinevates süsteemides, arusaamu kasutatavatest terminitest. Näiteks olin 1996. aastal, peale Soomes vanemallohvitseri kursuse lõpetamist, täiesti segaduses, kas kasutada ühe-kordse tankitõrje lasu jaoks sõna sinko (soome k), tankirusikas (saksa k), granaadiheitja (vene k) või veel midagi. Ausalt öeldes ei tea täpselt siiani.

Venelastel on ütlus, et kutsu mind kuidas tahad, kas või puuhaluks, aga ära ahju viska. /.../ [S]ee [terminite ebahütlane kasutamine] päsib relvaliikide- ja üksustevahelist koostööd ja pääidib kaose ja kaotusega. (6. KAKi esseest)

Vastuolude üks olulisi põhjusi on seik, et AAP-6 jt NATO standardid defineerivad mitmeid mõisteid erinevalt Eesti kaitseväge väljaõppes levinud käsitusest⁷. Eriarvamused taanduvad sageli mõistesuhete tasandile, ent veel enam on puhtkeelise lahkmeelsusi. Viimaseid ei pruugi vähendada seegi, kui neist teadlikuks saadakse: sageli lähtutakse sellest, kuidas ollakse ise õppinud, samuti põhjendatakse oma eriarvamusi funktsionaalsuse ja otstarbekusega või Eesti kaitseväge eripäradega. Kuivõrd taolised juhtumid tõelisi mõistmisraskusi tekitavad, on omaette uurimisteema⁸. Olgu mainitud, et koolkondlike lahknevustele kui sõjandusterminoloogia olulisele probleemkohale on viidatud juba 2004. aastal (vt Kaljumägi 2004: 160).

Probleemiallikana nimetatakse veel kaitseväelaste **(2) puudulikke keelelisi, terminoloogilisi ja erialateadmisi** (sh mõistetuumaa väärtõlgendamist ja alammõistete arvestamata jätmist; vt nt Paimla 2007: 68; Afanasjev 2011: 80). Paaris essees mainitakse ka **(3) sotsiokultuurilisi tegureid** (inglise keele prestiižsust ja tahtmist jätta endast jälge).

Pahatihti on meil liigselt võimust võtnud lapsik „pöidalajälgede vajutamise sündroom”. Nii on tekkinud olukord, kus samu mõisteid nimetatakse erinevalt, mille tõttu muutub ka nende tähendus hängusaks ning mõnikord isegi vastupidiseks. (4. KAKi esseest)

⁷ Erinevusi on õigupoolest ka teiste NATO riikide terminikasutuse ja mõistekäsituse vahel. Terminiaruteludes on juba harjutud sellega, et inglise keeleruumis on selgelt välja kujunenud kolm erinevat koolkonda (Briti, USA ja NATO ametlik versioon). Nende puhul ei erine mitte üksnes kasutatavad terminid, vaid ka arusaam mõistemahust ja -suhetest. Mainitu komplitseerib sõjandusterminoloogia komisjoni tööd, kuna alatihti tekib küsimus, kas tegu on ikka erinevate mõistetega või seisneb erinevus lihtsalt terminikujus (vt ka Soon 2010: 134). Näiteks on AAP-6 järgi terminite *obstacle – barrier* (eesti keeles *tõke/takistus – tõkkesõlm*) vahel sisaldussuhe (*tõkkesõlm* kui tõkete kogum; vt Militerm). Eesti kaitsevæes on aga veel siiani levinud arusaam, et tegu on eristusega *looduslik-tehislik* (vt ka Afanasjev 2011: 50–51). Olukorda ei ole ilmselt selgemaks muutnud seik, et sõjandusterminoloogia komisjonis on kõnealuste mõistete eestikeelseid vasteid hiljuti muudetud (varasema kontseptsiooni järgi oli inglise termini *obstacle* vaste *takistus*, *barrier* vaste *tõke*, viimast on aga spetsialistide hulgas tavatsetud nimetada ka *tõkkesõlmeks*).

⁸ Ohvitseride aramusavaldustega ei ühti tõdemus, et „suhtlus kahe aruka ja koostööle orienteeritud inimese vahel enamasti kuidagi toimib” (Tavast 2008: 177). Tänapäeva terminoloogiateoorias ollakse üha enam seisukohal, et divergentsus on oskuse keele paratamatu ja loomulik osa, kuid ohvitseride arvates on see sõjanduskeeles lubamatu.

Inglise keele vohamise põhjusena on esile toodud **(4) eesti keele sõnavara nappust**.

Eesti keel on noor keel, eesti kaitsevägi on noor organisatsioon. Tulemuseks ongi olukord, kus keeles ei ole tegevuste väljendamiseks piisavalt sõnavara. (3. KAKi esseest)

Ohvitseride arvates peaks aitama probleeme lahendada eeskätt **(1) mõistes** (termini tähenduses) **kokkuleppimine**. Eraldi esiletõstmist väärib asjaolu, et ehkki esseedes esineb sageli sõna *termin*, viidatakse siiski just ühtsele käsitusviisile ja vajadusele *mõistes* ühisarusaamale jõuda.

/.../ Siinkohal ongi oluline, et ühiste operatsioonide planeerimisel ja läbi viimisel räägitakse ühist keelt, s.t kõik mõistaksid ja kasutaksid ühesuguseid termineid. Vastasel korral võib terminite vääriti tõlgendamine kaasa tuua paremal juhul möödarääkimisi, halvemal juhul kaotusi inimeludes. Seetõttu on väga oluline mitte ainult terminite eesti keelde tõlkimine vaid suuremat tähelepanu tuleb pöörata termini mõtte ja sisu säilimisele. (2. KAKi esseest)

Mõistesisis tuleb kokkuleppele jõuda esmalt NATO tasandil ja sellest lähtudes ka Eesti kaitseväes.

/.../ Kaitseväe jaoks tähendab see [liitumine NATOga] muuhulgas eesti keelsete terminite vastavusse viimist NATO omadega, et osapooled saaksid asjadest ühtemoodi aru. (1. KAKi esseest)

Tavasti (2002: 75) järgi nõuab tugeva liiderkeelega aladel suurt pingutust ja teadlikkust, et hoiduda sõnakesksest lähenemisest ning näha inglise keele taga mõistesüsteemi. „Kui keegi ka on nii teadlik, et jätab inglise terminisüsteemi kõrvale ja ehitab algusest peale oma mõistesüsteemi, siis ikkagi on mõiste kõige loomulikum identifikaator seesama inglise termin /.../”. Ka kaitsevälaste seas on omakeelsete terminite (eriti võõramate ja enam segadust tekitavate) seostamine-kõrvutamine inglise vastetega tavaline ja enesestmõistetav.

Eesti keelt on sõjalise keelena vaja ja see peabki olema välja töötatud meetoodiliselt ja võimalikult lähedases seoses inglise keelega, kui domineeriva keelega. (5. KAKi esseest)

Ometi näib, et suur osa mundrikandjaid on sõnakesksusprobleemi teadvustanud: kõigis magistritöödes ja paljudes esseedes rõhutatakse **(2) vajadust lähtuda** omakeelse vaste leidmisel eeskätt tähendusest (*resp.* **mõistest**) ja sellega kaasnevast **mõistesüsteemist, mitte laenuandvast keelest**.

Töö analüüsisiosast tuleb esile, et paljud terminid moodustavad terminisüsteemis lähedaste oskuskeelenditega alluvus- ja naabrussuhteid e terminikobaraid, mistõttu on otstarbekas neid käsitleda koos (nt lähimõisted obstacle, barrier; deception camouflage; sama sõna sisaldavad või sama konstruktsiooniga terminid välitee, välisild, välikindlustamine; tõke, tõkkesõlm, piiratud tõkestusõigusega ala, tõkkevaba ala). (Afanasjev 2011: 74)

Konkreetsete terminivalikute ees seistes ei pruugita sellest põhimõttest siiski alati kinni pidada. Nagu järeldub alljärgnevast esseekatkest, võivad keeletasandile takerduda ka kaitsevaelased ise.

Nii on näiteks „Maismaasüsteemide taktikaliste tingmärkide” (APP-6A) käsiraamatu mitteametlikus tõlkes terminid contain, occupy ja seize tõlgitud kõik ühe sõnaga – hõivama. Kuigi see tõlge on tehtud kaitsevaelaste poolt, on probleemiks ilmselt soov leida vasteks ilus eestikeelne sõna, mis leidub kindlasti ka inglise-eesti sõnaraamatus. Tegelikult aga selliseid sõnu tõlkides tuleks neid vaadelda mitte niivõrd keeleilu või otsetõlke seisukohast, vaid uurida, milline tegevus peitub ühe või teise termini taga. (4. KAKi esseest)

Eelnenud tekstikatkes sisaldub huvitav tähelepanek, mida on võimalik leida teisestki arvamusalaldusest: tõdemus, et keeletasandi tähtsustamise hind on sageli mõistetasandi eiramine. Kas selline keele- ja mõistetasandi vastandamine peitub sõjandustekstide kehvast keelekasutuses, spetsialistidele omases detailitundlikkuses, eesti keele keskmisest suuremas normeerituses (keelenorm on piltlikult öeldes nii kitsas, et mõiste ei mahu sinna ära) või milleski hoopis muus?

Adutakse, et terminikasutuse ühtlustamine ja uute terminite juurutamine peaks toimuma **(3) väljaõppe** kaudu, kusjuures oluline koht on **selgitustööl** ja **ajafaktoril**. Rõhutatakse KVÜÕA rolli väljaõppe ning sedamööda nii mõistekäsituse kui terminikasutuse ühtlustajana. Tuleb tagada, et taktikatundides, käskudes ja lahinguplaanides kasutatakse korrastatud termineid.

Eelkõige peavad emakeelse sõnavara omandama sõjaväelastest õppejõud, kes innustaks emakeelsete mõistete kasutuselevõtmist /.../, et need leiaks laiemal kandepinna õppurite seas, kes kannaksid seda edasi väeosadesse ja kõrgematesse staapidesse. (4. KAKi esseest)

Nii mõneski essees kajastuv üsna äärmuslik seisukoht on, et terminoloogide ja kaitsevaelaste koostööna ühtlustatud sõjandusterminite kasutamine **(4)** tuleb muuta **kohustuslikuks ja kehtestada käsuga**: vaid sel moel on võimalik, et vaidlused lõpeks ja kõik mõiste-termini vastavusest ühte moodi aru saaks.

Ning veel üks oluline aspekt on käsk. Kui tuleb kõrgemalt poolt käsk midagi teatud terminiga nimetada, siis seda me [kaitsevälased] ka teeme.
(3. KAKi esseest)

Sellise – eesti keelekorralduse üldsuuna taustal võrdlemisi äärmusliku – seisukoha põhjuseid võib olla mitmeid. Kõigepealt on kaitsevägi juba olemuselt institutsioon, kus on harjutud lähtuma **ühtsest käsuliinist**. Teiseks tingib suurema normimisvajaduse **kutsespetsiifika** (vääriti mõistmine võib maksta inimelusid, vt ka sünonüümiakäsitlust).⁹

Kaitsevägi on organisatsioon, kus on oluline täpsus. /.../ Kõik peavad sõnumit mõistma täpselt nii, nagu see on saadetud. Sellepärast peavad terminid kaitseväes olema ühtsed ja kõik on kohustatud neid ühtemoodi kasutama.
(5. KAKi esseest)

Kuid äärmuslikul vaatel võib olla ka **sotsiolingvistik** tagamaid. Nimelt eristab Cabré (1999: 211) terminikorrastuses kahte põhisuunda: ettekirjutav ja suunav-soovitav. Cabré nendib, et ühiskonnas, kus võetakse üle teise ühiskonna teadussaavutusi ja tehnikat (niisiis liiderkeele mõjualal – RH), kaldub terminikorrastus suurema normatiivsuse suunas (*ibid.*).¹⁰ Radikaalsuse lähteid võib otsida ka kaitsevälaste **enesekuvandis**, mida illustreerib alljärgnev esseekatke.

Kaitsevälased kui eriti konservatiivne sihtgrupp on väga visa rakendama uut terminoloogiat, tuleneb see siis termini loogilisusest (ülesehitusel) või kõlast. (3. KAKi esseest)

Üldiselt jäädakse siiski tagasihoidlikumale seisukohale ja rõhutakse kaitsevälaste **(5) moraalset kohustust** korrastatud termineid oma igapäevatoös kasutada ning juurutada neid seeläbi oma tulevasel ametikohal.

⁹ Samas on osutatud, et rangete normingute pooldamine ja keeletundlikkus on eestlastele loomuomane (Kerge 2012: 67, 72). Eestlased ei mõista Kerge (2012: 72) sõnul sageli, et aeg nõuab tolerantsust rööbikute suhtes, mis on keelekasutuses tuvastatud – juba ainuüksi seetõttu, et inimeste maitseotsustused ei lange kokku.

¹⁰ Leidub ka radikaalsemaid põhjendusi. Näiteks osutab Tavast (2012: 230–231) kultuuri(evolutsiooni)listele käsitlustele (Boyd, Richardson 2005) tuginedes võimalusele, et karmi keelehoolet toetava kultuurivariandi levik võib olla seotud rühmasiseselt tekkinud karistusüsteemiga (hukkamõist normist hälbiva keelekasutuse suhtes). Teise seletuse leiab viidatud autor psühholoogiast: kord moodustunud uskumused kipuvad süvenema, sõltumata sellest, kas hilisem lisateave uskumust kinnitab või mitte (*ibid.*, 231). Kolmanda hüpoteesina toob ta välja Cameroni (1995) idee keelehooldest kui asendustegevusest, mille abil on ühiskonnal võimalik õpetada oma liikmeid süsteemile alluma (Tavast 2012: 231–232).

Probleemide lahendamise võimalusena nimetatakse **(6) tihedamat koostööd kaitseväelaste ja sõjandusterminoloogia komisjoni vahel**. Perekonna allegooria abil viitab sellele ka järgmise essee autor.

Selleks, et sünniks terve ja ilus laps, peavad mõlemad vanemad tema eest korralikult hoolt kandma. Ainult heatahtlikkus ja tolerantses koostöös toimub see protsess kõige valutumalt. Keel on arenev, seda tuleb alati meeles pidada ja sellest sammugi mitte maha jääda. (3. KAKi esseest)

Koostöö abil arvatakse olevat võimalik ületada vastuolu Militermis pakutu ja kasutajaskonna eelistuste ja/või juurdunud terminite vahel. Siinjuures on mitmete esseede puhul täheldatav nn **omistamisefekt**: sobimatute terminite näidetena tuuakse välja termineid, mida Militermis pole ja mida pole praegune sõjandusterminoloogia komisjon siinkirjutaja andmeil ka kunagi välja pakkunud. Illustreerigu mainitud järgnev ironiasugemetega tekstikatke, kus sellised on kaks viimast termininäidet (*siirik* ja *rünnuk*).

Sõnad peegelaganad, nurjetõrje, siirik, rünnuk teevad meelega heaks kuid nende kasutamine erialaselt võib esialgu veel pisut kummaline tunduda, kuid kindlasti mitte võimatu. (2. KAKi esseest)

Taalised terminid on käsitatavad omamoodi kaitseväefolkloorina (oletatav kujunemislugu: keegi-on-kunagi-lugenud-kuulnud-põhimõttel on nt ajakirjandusest kellegi terminiettepanek meelde jäetud, seda on edasi kõneldud ja hiljem hakatud seostama kindla institutsiooniga).

Üldistades võib väita, et ohvitseride arvates koondub märkimisväärne osa terminoloogilisi probleeme erimeelsustele mõistetasandil. Terminikasutuse ja mõistekäsituse ühtlustamisel peaks ohvitseride arvates olema põhiorhk väljõppel, ent oluliseks peetakse ka terministandardi loomist, mille järgimine tuleb muuta Eesti kaitseväes kohustuslikuks. Nii mõnestki tekstist ilmneb huvitav tõik: leitakse, et keeletasandi tähtsustamisest johtub sageli mõistetasandi arvestamata jätmine. Samas võib tekstikatketest välja lugeda, et ohvitserid on ise tihtipeale vägagi keeletundlikud ja -taiplikud.

3.2. Ohvitseride oskuskeelekorralduslikud vaated

„Oskuskeelega peamine kriteerium on võime kõneleja suhtlustaotlust ökonoomselt ja ühemõtteliselt edasi anda,“ tõdeb Tavast (2008: 134). Seda vajadust on rõhutatud kõigis käsitletavates magistritöödes ja valdavas osas esseedes. Kaitseväelased on seega selgelt **(1) instrumentalistliku keelekäsituse** pooldajad: (oskus)keel on nende jaoks eeskätt vahend, mis peab

olema võimalikult funktsionaalne. Terminivormi sobivusest keelesüsteemi ja ühtimisest keelekorralduspõhimõtetega on olulisem täpsus ja üheselt mõistetavus.

Keeled erinevad üksteisest vastavalt keele kasutajate vajadustele – Lõuna-Aafrikas elavad bušmanite suguharude keeles puudub sõna „omama”, sest nende ühiskond ei tunne omandi mõistet. /.../ Terminid on hädavajalikud, väljendamaks keerulisi protsesse võimalikult väikese ajakuluga. /.../ Keel peab olema dünaamiline ja paindlik, sellel ei ole väärtust, kui ta ei ole funktsionaalne. (3. KAKi esseest)

Samuti ei tule ohvitseride meelest kasuks **(2) liigne purism**: kui võõrsõna on kasutajaskonnas juurdunud, pole mõtet võtta selle kõrval ega asemel kasutusele uut omasõnalist vastet – laensõnu kasutatakse ju suurkeelteski. Pealegi tuleks ohvitseride hinnangul sõjanduskeeles sünonüümiat kindlasti vältida (lähemalt vt alapeatüki 3.2 viimast punkti). Niisiis lahkneb paljude kaitseväelaste seisukoht tänapäeva eesti oskuskeelekorralduse põhivoolu omast: ehkki üldiselt ollakse nii liigse purismi kui võõrsõnafetiisismi vastu, soovitatakse võimalusel eelistada siiski omasõna (Erelt 2007: 135; Tauli 1968: 96; vrd Terminology work 1999: 24). Cabré rõhutab, et terminoloogiatöö ühe põhialusena tuleb järgida keele üldreegleid (Cabré 1999: 115), samas kui mitmes essees taunitakse „liigset kirjakeelenormidesse klammerdumist” (üldjuhul täpsustamata, mida selle all mõeldakse).

Magistritöodes ja osas esseedes **(3) ei kahelda omakeelse terminoloogia ning sõjandusterminoloogia komisjoni** (ja sedamööda ka andmebaasi Militerm) **vajalikkuses**.

Juba eelpoolmainitud terminoloogiakomisjon ja keeleekspertid seal teevad õiget asja. Meie kuulumine NATO-sse ja kohustus valmistada ette reservarmeed tähendab, et me ei saa teha kõike ainult inglise keeles. (5. KAKi esseest)

Komisjoni põhiülesannetena nähakse omakeelsete vastete leidmist mõistetele, millele siiani vastet pole, ja olemasolevate terminite korrastamist, et erinev terminikasutus ei põhjustaks väärmõistmist.

Selle [inglisekeelsete sõnade ja lühendite tulva] vältimiseks või vähemalt leevendamiseks on keelekomisjonil [sõjandusterminoloogi komisjonil] väga tänuväärne kuid raske töö. Võib olla nii, et selle tööga on jäädud natuke hiljaks. Samas usun, et kui praegu asjaga tegelda, siis tulemused tulevad vähemalt viie aasta pärast. (1. KAKi esseest)

Samas esineb ka arvamusalaldusi, kus **(4) seatakse omakeelse terminoloogia vajalikkus kahtluse alla**. Põhjenduseks tuuakse peamiselt otstarbekust: võõrkeelsed terminid on erialainimestele arusaadavamad ja neid mõistetakse ühtselt – vastupidiselt uutele eestikeelsetele terminitele (vrd Erelt 2007: 139). Siit johtub ka kriitika sõjandusterminoloogia komisjoni aadressil.

Kahjuks on eesti keelsete sõjandusterminite loomisel panustatud suuresti just eesti keelsete vastete leidmisele, jättes samas tahaplaanile uute terminite arusaadavuse, aktsepteeritavuse ja kasutatavuse valdkonna esindajate hulgas. /.../ [T]egelikult kasutatakse ikkagi inglise keelseid termineid, kuna termin ja sisu on arusaadavad ja aktsepteeritavad ning seda ka suhtlemisel välispartneritega. /.../ (2. KAKi esseest)

Samuti nimetatakse NATO-liikmesust ja osavõttu välisoperatsioonidest, mistõttu on hõlpsam jäädagi inglise keele juurde (sama seisukohta on nimetanud ka nt Laarmann jt 2001: 13). Paaris essees mainitakse üht huvitavat terminoloogilist nähtust: leidub termineid, mis on kasutusele läinud seetõttu, et on „eriliselt totakad”. Niisuguse näitena tuuakse sageli terminit *hukukindlus* (ingl k *survivability*) kui mitmemõttelist ja vääreoseid kätkevat. Kõnealust terminit silmas pidades arutletakse ühes essees järgmiselt.

Väga tähtis on luua arusaam, kas igale terminile on vaja luua eesti keelset vastet, hoolimata selle naeruväärsest kõlast ning mitmeti mõistetavusest, või piisaks siiski ainult terminite lahtimõtestamisest. /.../ Võime küll siinkohal diskuteerida eesti keele olulisuse ja kaitsmise vajaduse üle, kuid kas seda on igas valdkonnas on otstarbekas ja vajalik teha see küsimus omaette. (2. KAKi esseest)

Uskumus, et eesti keeles pole mingi ala terminid arusaadavad, on seotud **sõnakeskse** (semasioloogilise) **oskuskeelekäsitusega** (vt Tavast 2008: 148–149). Peale väljaõppetausta (mis on sageli osalt ingliskeelne) ja osalemise välisoperatsioonidel (kus töökeeleks on tihti inglise keel) võivad nimetatud arvamust võimendada eeskujud. Paraku on püüe vaidlustada seisukohavõtte, nagu poleks eesti keeles võimalik nii täpselt väljenduda kui võõrkeelis, nii mõnigi kord tänamatu töö. See on teema, mis taandub abstraktsele arutelule keele olemuse üle, ja juba väljakujunenud maailmapildiga inimeste mõttemaailma on sageli keeruline muuta. Siiski ei ole klassiruumis sellised diskussioonid kindlasti mitte kasutatud: teema kütab kirgi ja nii on tagatud ka tunni põhieesmärk – panna eesti ohvitsere keele ja selles sisalduvate valikute üle mõtlema ning valgustada teemat teisest, nende jaoks sageli uuest vaatepunktist. Tavast nendib skepsisega, et küllap on ajad muutunud ja võõrkeeled emakeelest arusaadavamad (Tavast 2008: 149). Sõjanduskeele puhul näib see

kohati paika pidavat. On selge, et „tööriista väljavahetamisest ei piisa, vaja on muuta ka mõtteviisi” (*ibid.*, 163). Ei piisa sellestki, kui pika veenmise peale mõistetakse, et see või teine eestikeelne termin annab sama mõtet edasi sama hästi kui ingliskeelne. Oluline on mõtteviisi muutus: adumine, et eesti keeles on võimalik mõisteid sama täpselt väljendada kui võõrkeelis (mis ei tähenda vajadust loobuda võõrsõnadest!). Oma keelele tuleb vaid võimalus anda. Viimane eeldab peale mõistele sobiva emakeelse vormi leidmise ka mõistesisisus kokkuleppele jõudmist.

Sõnakesksusest lähtuvad sageli probleemid **erialatekstide tõlkimisel**, mida kirjeldatakse värvikalt, vaimukalt ja sarkastiliselt nii mõneski essees.

Veel hullemad lood on erialakirjanduse tõlkimisega. Reeglina tegelevad sellega tsiviiltõlked [tsiviiltõlkijad] ja tulemuseks on suurepäraseid pärlid, mida saaks vabalt kasutada „Comody Club”-tüüpi saadetes, kuid mitte sõjaväes. Nii saab maastikuluurest keskkonna analüüs ja õhurõhu käsi-pumbast „vänt, mis keeratakse taha”. (3. KAKi esseest)

Sarnastele probleemidele on ajakirjanduse veergudel osutanud ka Boltowsky (2006; 2011), käsitledes nuritõlkelisi sõjandustekste. Oskamatust tõlkimises tuleneb ka ülepingutatud keskendumine teisele keelele ja oma keele eripärade arvestamata jätmine (Erelt 2007: 105; sõjandustekstide kohta vt ka Kaljumägi 2004: 156).

Ent võõrsõnalembusel on veel teinegi tahk. Nimelt leidub sõjanduses küllalt juhte, kus terminil on juba laenuandvas keeles **metafoorne taust** (nt ingl k *contain*, *fix*¹¹). Siinse kirjutise mahupiiride tõttu jääb kujundlikkus praegu küll täpsema vaatluse alt välja, kuid peamised märksõnad olgu siiski esile toodud. Nimelt on traditsioonilises keelekorralduses peetud taolisi keelendeid (või vähemalt põhiosa neist) toorlaenudeks – seega taunitavateks (vrd Temmerman 2009: 223). Kognitiivsest teooriast lähtudes saab aga selliseid termineid käsitada keeleüleste kujunditena. Vastupidiselt klassikalisele terminoloogiateooria(te)le arvatakse tänapäeval üha enam, et kujundlikkusel on oskuskeeles oluline roll: just keele loov alge on see, mis aitab sageli

¹¹ *Fikseerima* (*fix*) – hoidma ära vaenulike jõudude, elanike, elanike grupi või organisatsiooni mingil osal liikumast ettenähtud aja jooksul ettenähtud kohast kaugemale; *siduma* (*contain*) – lubama vastase manöövrit vaid kindlal maa-alal (Paimla 2007: 60–62). Vrd Militerm: *fix* – *siduma*, *contain* – *karpima*. Seega on need lähimõisted, mistõttu sõltub ühest terminivalikust ka teine. Ilmneb, et teatud mõistete puhul kaldub nii allik- kui sihtkeeles valik just kujundliku termini kasuks (vrd nt inglise terminile *contain* väljapakutud eesti vasteid *siduma* ja *karpima*). Hakkab silma, et kujundlikku terminivarianti eelistatakse sageli ka siis, kui tegu pole abstraktmõistega. Samas pole see klassikalise kognitiivteooria järgi eelduspärane.

mõistet keelestada ja terminiprobleeme lahendada (Temmerman 2011: 167; vt ka McLaughlin 1995: 86). Lisaks on kujundliku taustaga terminid sageli **kasutajaskonnas juurdunud** ja annavad erialainimeste hinnangul **mõistet täpsemalt edasi** (vrd nt *võtmeala – oluline ala*¹²). Ilmneb, et kujundlikkus tuleb appi siis, kui on vaja **eristada lähimõisteid** (vrd terminivariante *kanaliseerima* ja *suunama*¹³). Niisiis võimaldab kujundlikkus tõepoolest ligipääsu (*epistemic access*) mõistetele ja mõistevaldkondadele, mida oleks muul moel raske mõtestada ja keelestada (vrd Temmerman 2002: 211; 2011a: 48; Black 1962: 37; kujundlikkusest eesti sõjandusterminoloogias vt ka Hendrikson 2013).

(5) Terminikujust johtuvate (kõrval)seostega põhjendatakse ka omasõnade sobimatust ja võõrsõnade eelistamist (nt variandi *meditsiiniline toetus* eelistamine variandile *tervishoiutoetus* kui „liiga tsivilistlikule”; vt Tameri 2009: 38). Kõrvalseoste tekkemehhanismi selgitatakse ühes essees järgmiselt.

Tinglikult jaotades on teine grupp terminoloogilisi probleeme seotud kaitsevälaste harjumuste ja hoiakutega st ei soovita ja ei taheta kasutada uuendatud terminoloogiat. Terminid tunduvad just nn „vanematele olijatele” kummalised ja võõrad, ning mõningate uute terminite puhul assotsieerub neile teine tähendus. (2. KAKi esseest)

Seostest ja kõrvaltähendustest räägitakse sageli ka siis, kui on vaja valida **kujundliku ja mittekujuandliku terminivariandi** vahel.

/.../ termin kokkupõrge [ingl k engagement] võib tekitada väärassotsiatsioone (nt seostuda kahe auto kokkupõrkamisega). (Paimla 2007: 51)

ISO väljaandes seisab, et terminivalikute tegemisel tuleks eelistada emakeelseid, samas aga nenditakse, et vältima peaks terminikujusid, millega kaasnevad kõrvaltähendused (Terminology work 1999: 24). Kummatigi ilmneb

¹² Ingl k *key terrain* – paikkond või ala, mille hõivamine või hoidmine annab kummalegi võitlevale poolele suure eelise (Militerm; Paimla 2007: 48–49). Variant *võtmeala* viitab ilmekamalt kui nt *oluline ala* sellele, et tegu on alaga, mis annab ühele võitlevatest pooltest olulise edumaa. Kõnekas on, et *võtme*-täiendosa sisaldavaid terminivariante pooldasid kõik küsitluses osalenud (vt Paimla 2007: 49). Samas on kõnealust täiendosa eesti keelekorralduses taunitud kui võõrmõjulist. Vrd ka lähimõistet *ülioluline ala* (ingl k *vital ground* – ala, mida peab ülesande edukaks täitmiseks hoidma või kontrollima).

¹³ *Kanaliseerima (canalize)* – sundima vaenlast liikuma kitsale maa-alale; *suunama (turn)* – sundima vaenlast muutma liikumissuunda (Militerm; Paimla 2007: 60, 63–64.)

praktikas, et uute omasõnade puhul on need pahatihti paratamatu kaasnähe¹⁴. Sama juhtub ka siis, kui kasutatakse üldse uut tüve, kuna ei teki vajalikku seost – ja jällegi ei võeta uut omaks. Spetsialistide tõdemus, et omasõnadest johtuvad kõrvalseosed, on võõrsõnalembose peapõhjuseid teistelgi erialadel (vrd nt Erelt 2007: 129).

(6) Sünonüümia suhtes on ohvitserid üksmeelselt resoluutsed: sõjandusterminoloogias ei tohiks sellel kohta olla (vt nt Paimla 2007: 26; Tameri 2009: 34; Afanasjev 2011: 27). Nimetatud põhimõttest lähtudes on kõikides magistritöodes pakutud igale vaatluse all olnud mõistele (inglisekeelsele terminile) vaid üks eesti vaste. Siinkohal paar näidet, kuidas ohvitserid oma üsna äärmuslikku seisukohta põhjendavad.

Käesoleva töö autori arvates on ka sõjandusterminoloogias tähtsam konkreetne ja ühtsus kui stiililine variatiivsus. Kui kasutada ühe mõiste puhul mitut terminit, siis kindlasti leidub neid, kes annavad sünonüümsetele terminitele erineva tähenduse. Sõjanduses on ühtne mõistmine ja konkreetne iseäranis oluline. (Paimla 2007: 26)

Selleks, et mõistetest saaksid kõik ühtmoodi aru, tuleks loobuda sünonüümide esitamisest ja mitte välja pakkuda ühele mõistele rohkem kui ühte vastet. Nii välditakse olukorda, kus tavakasutajatele võib jääda arusaamatuks sünonüümi ja eelistermini erinevus. Samuti ei koormaks termini-variantid mälu ning puuduks oht, et kasutajad hakkavad nende sisu erinevalt tõlgendama. (Afanasjev 2011: 27)

Eelesitatud mõtteavaldused taanduvad seega kahele põhilisele probleemkohale: terminivariantid koormavad mälu (vrd ka Tauli 1968: 94) ja ülediferentsimise oht (vrd Cabré 1999: 213; Erelt 2007: 117–118; Mereste 2000: 79, 81). Ülediferentsimise puhul püütakse teha terminoloogilist vahet samatähenduslikel sõnadel, mida keele üldseaduspärasused ei võimalda (Erelt 2007: 105) ja/või mille eristamise järele pole erialakeeles õigupoolest vajadust. Ülediferentsimise kohta leidub eesti sõjandusterminoloogias erinevaid näiteid (sõjanduses nt sõnapaarikud võime – võimekus ja imitatsioon – matke, viimaste eristamisest vt nt Mikkelsaar 1999: 4). Mereste (2000: 81) järgi tuleneb ülediferentsimine sageli võõrkeelist: hakatakse omistama terminoloogilist tähtsust varjunditele teise keele sõnastustavas või eristama ekslikult teise keele täissünonüüme.

¹⁴ Sõjanduses toodud näidetest on sagedasemad veel nt *siirmine* ja sellest tulenev *kiirsiirmine* (ingl k vastavalt *deployment* ja *rapid deployment*). Viimase puhul tekitab võõristust ilmselt ka keelendi häälikuline külg.

Niisiis pole võimalus, et terminivariantidele hakatakse omistama erinevaid tähendusi, mitte vaid teoreetilise. Vajab eraldi uurimist, kuivõrd olulisi mõistmisraskusi taolised juhtumid kaasa toovad¹⁵. Kaitseväelaste endi arvates on sellised olukorrad lubamatud ning võivad põhjustada lahinguplaanides ebakõlasid ja halvemal juhul inimelude kaotusi.

Ohvitseridest terminiuurimuste koostajad on leidnud oma põhjendustes tuge erinevatest oskuskeelekäsitlustest. Kuigi tänapäeval ei võeta sünonüümia suhtes üldiselt enam klassikalisele teooriale omast täiseitavat seisukohta (vt nt Cabré 1999: 213; Kull 2000: 101; Erelt 2007: 111), peetakse paralleelvariantide olemasolu normaalseks vaid tingimisi ja kindlates piirides. Kull (2000: 101) räägib küll sallitavast ja suisa soovitatavast sünonüümiast, kuid ka see peab olema allutatud kindlale korrapärale, et säiliks oskuskeeleselgus ja ühemõttelisus. Tauli (1968: 94) seisukoht ühtib klassikalise terminoloogiateooriaga: iga sõna nõuab keelekasutajalt lisajõukulu (ökonoomsus-põhimõte). Erelt (2007: 126) nendib siiski järgmist: **ei saa ega tohi väita, et sünonüümial pole oskuskeeles kohta**, kuid erinevalt teistest allkeeltest pole see oskuskeeles üldiselt soovitatav. Variantid aitavad esile tuua mõiste mitmepalgelisust ja neid tuleb lubada niivõrd, kuivõrd see on vajalik tõhusaks suhtluseks (Erelt 2007: 126). Teisalt tõdetakse, et kuigi oskuskeeles tuleb esikohale seada eeskätt selgus, saab terminivariantidel olla erinev **stilistiline väärtus** (Erelt 2007: 120). Sõnatüved võivad oskuskeeles stiili rikkumata küll rohkem korduda kui teistes allkeeltes, kuid vaheldust on vaja siingi – selleks et võimaldada head, loomulikku stiili (nt terminite kontekstuaalsed lühikujud; vt Erelt 2007: 121).

Temmerman (2011b: 118) leiab, et varieerumisel on erialainimeste jaoks sageli **tunnetuslik põhjus** ja harva on tegu puhtstilistiliste kaalutlustega. Ometi jääb selgusetuks, kust läheb piir ülediferentsimise ja tunnetuslikest vajadustest lähtuvate terminivariantide vahel (seda enam et ülediferentsimisega on otseselt seotud mõistesegadike tekkimise oht; täpsemalt vt järgmist alapeatükki). Temmerman läheb veelgi kaugemale ja osutab vajadusele defineerida uuesti – tänapäeva Euroopa uue keelesituatsiooni valguses – standardimise mõiste, kuna varieerumine on terminoloogia väljakujunemise loomulik osa (*ibid.*, 109). Kaitsevälane võiks siinkohal ilmselt küsida, mida siiski teha niikaua, kui see on alles kujunemisjärgus, sest variatiivsus ja sõjandusterminoloogia peaksid teineteist justkui välistama. Kas ses aspektis ilmnev terminoloogiliste vaadete konservatiivsus tuleneb kaitsevaelaslikust

¹⁵ Tavast (2012: 227–228) nendib, et kuigi erialainimesed tunnetavad mõistmisraskuste ohtu ja konstrueerivad varmselt mõistmisraskuste teket illustreerivaid näiteid, ei ole „ehtsaid väärnimõistmise juhtumeid pädevate ja koostööle orienteeritud suhtlejate vahel /.../ dokumenteeritud”.

ühtse-käsuliini–mõtteviisist või on sõjanduskeele näol tegu tõepoolest valdkonnaga, millel on teiste oskuskeelte seas eristaatus?

3.3. Mõistesegadikud

Variatiivsuse küsimus pole sõjanduskeeles niisiis mitte kerge te killast. Terminivariantide kõrval, mille puhul on selgelt tegemist ülediferentsimisega, ilmub igapäevase terminoloogiatöö käigus ikka ja jälle päevavalgele mõistesegadikke, mis avalduvad terminitasandil **terminipundardena** (terminipusadena). Terminipundarde all mõtlen termineid, mis tähistavad sarnaseid või terminipesa lähimõisteid ja mille tähenduse või paiknemise suhtes eriala mõistesüsteemis ollakse vastandlikel seisukohtadel¹⁶. Nagu alapeatükis 3.1 mainitud, on terminipuntrad ohvitseride arvates sõjandusterminoloogia suurimaid probleemkohti. Kõnealune nähtus seostub ühest küljest eespool lahtiseks jäänud küsimusega, kuid võrd lubatav on sõjanduskeeles divergensus, ent teisalt ka tähendusnihete ja kujundlikkusega. Edasises tuuaksegi mõned näiteid taoliste segadike kohta, arutletakse nende tekkepõhjuste ja külgnevate probleemide üle.

Ohvitserid toovad oma kirjutistes esile, et segadused puudutavad isegi sõjanduse põhitermineid. Samale probleemile on viidatud ka erinevates (meedia)väljaannetes (vt nt Mikkelsaar 1999: 4; Rutiku 2003: 155–156; Boltowsky 2006 ja 2011; Soon 2010: 134).

Näiteid erinevatest tõlgendustest on palju. Täna tekitavad segadust ka elementaarsed terminid. /.../ Samuti on sarnase tähendusega terminite omavahel segiajamine täiesti tavaline. (4. KAKi esseest)

Vaikiv eeldus on, et terminil on olemas õige ja vale tähendus.

Ja probleem ei seisne mitte selles, et filoloogid ei oskaks termineid tõlkida, vaid hoopis selles, et tihti peale ei mõista nende tähendust isegi sõjaväelased ise. (3. KAKi esseest)

Arvamusavaldustes sisaldub eeldusena teinegi klassikalisele terminoloogia-teooriale omane seisukoht: eeldus, et kogu kasutajaskond peab saama täpselt ühte moodi aru nii terminite tähendussisust kui mõistesüsteemist. Praegu kaldutakse terminoloogias üha enam olema seda meelt, et taoline olukord saab eksisteerida vaid teoorias (vt nt Temmerman 2011b). Valdkonna eripära

¹⁶ Sõjanduskeel pole siin õigupoolest erand: Erelt (2007: 126) täheldab, et erialakeelisel tuleb sageli ette juhte, kus ühe mõiste tarvis on samal ajal kasutuses kaks või rohkem erinevat terminit, kusjuures sageli pole selge, kas need tähistavad ühte või mitut mõistet.

ja kaitseväelaslikku mõtteviisi arvestades on resoluutsus ses küsimuses igatahes mõistetav.

Erinevast mõistekäsitusest võidakse teadlikuks saada alles terminoloogiatöö käigus ja siis, kui termineid omavahel arutama hakatakse.

Lisaks sellele paneb komisjoni töö ohvitsere ka sügavamalt mõtlema taktikaliste mõistete ja põhimõtete üle. /.../ Alati, kui tekib küsimus mingi termini tõlkimise osas, tuleb põhjalikult uurida antud termini sisulist tähendust. See sunnib ohvitsere vaatama kaugemale esmamuljest, mis tekib võõrkeelse terminiga kokkupuutumisel ja paneb nad mõtlema kogu temaatikale laiemalt. Tihti selgub, et senine arusaam ei olegi õige ning termini tähendus on hoopis midagi muud. (5. KAKi esseest)

Lisaks erinevale väljaõppetaustale põhjustavad sõjanduses taolisi lahkmeelususi nii teiste keelte mõju, parema terminivariandi otsingud (vt Erelt 2007: 109, 113) kui inimtunnetuse kalduvus omistada erinevatele keelekujudele erinevaid tähendusi (*ibid.*, 118). Terminivariandid levivad ja lõpuks ei teata enam, kas tegu on ikka päris samatähenduslike variantidega või mitte (mõeldagu kas või eeltoodud näitele sõnakujude *võime* ja *võimekus* terminoloogilise eristamise kohta, kusjuures neist viimane on hakanud esimese asemel vohama juba ka tsiviilkäibes).

Järgnevas esitatakse kaks tüüpnaidet mõistesegadikest, mis on nii ohvitseridele kui sõjandusterminoloogia komisjonile peavalu valmistanud.

Näide 1

Sõjanduskeeles käis kaua vaidlus selle üle, kas *engagement area* (EA) ja *kill(ing) zone* (KZ) on samatähenduslikud või mitte.¹⁷ Spetsialistidelt on siinkirjutaja kuulnud mitmeid erinevaid seisukohti:

- 1) KZ on kitsam kui EA (esimene on seotud vaid tuletegevusega, seal ei toimu sõbralike üksuste manöövrit vastupidiselt EA-le);
- 2) tegu on ühe ja sama mõistega, erinevus on sõjatasandis (KZ on taktika-, EA operatsioonitasandi termin);
- 3) KZ on EA vananenud variant;
- 4) EA on KZ-i eufemistlik variant (vrd eesti keeles *hävitusala/tapmisala* ja *löögiala*).

Paimla (2007: 51) leiab, et tegu on sama mõistega, ja soovib nende kohta kasutada sama terminit.

Lisaks terminile engagement area on kasutusel ingliskeelne termin kill zone (FM 3-90 2001: 5-31), mis mõiste järgi samuti tähistab ala, kus toimub

¹⁷ Mõlema puhul on tegemist alaga, kus plaanitakse hävitada vastase üksus või selle osa(d).

vastase hävitamine. FM 7-8 (1992: 2-24-b) järgi on mõiste üks, kuid varituse (ingl k ambush) puhul nimetatakse seda kill zone. Käesoleva töö autori arvab, et segaduste vältimiseks tuleks eesti keeles nendele kahele ingliskeelsele terminile leida ühine eestikeelne vaste. (Paimla 2007: 51)

Eelnenud tsitaadi autoriga samale seisukohale jõuti spetsialistide kaasabil lõpuks ka sõjandusterminoloogia komisjonis (vt Militerm). Ent hoopis teistsugune vaatepunkt kajastub alljärgnevas esseekatkes, milles terminite erinevust selgitatakse juba viiendal moel.

Arendatav sõjanduskeel ei tohi kaotada nüansse, mille väljendamine ühe sõnaga võib vägagi raskendatud olla. Pisidetailide kadumisele võib viidata näiteks arutelu sõnade killing zone ja engagement area erinevuste üle. Tapetakse mõlemas alas, aga nüansiks on see, et ühes kavatseme seda meie teha ja teises plaanitakse meid tappa. Kui /.../ anda neile üks eestikeelne termin siis oleme me kaotanud juba midagi kvalitatiivset erialaliselt. (2. KAKi esseest)

Näide 2

Palju vaidlusi on põhjustanud pioneeriterminite *maskeerimine* ja *moondamine* suhe. Kahe maailmasõja vahelisel ajal peeti neid Eesti kaitseväes samatähenduslikeks ning käsitati üldmõistetena ('kõik tegevused, mille eesmärgiks on vastast petta ja viia eksiarvamusele meie tõelise seisukorra ja kavatsuste suhtes'; vt Pöder 2010: 10, Afanasjev 2011: 68; sama ka VST 1998: 127). Eesti kaitseväe vanema, nn vene taustaga koolkonna jaoks on *maskeerimine* üldtermin ja tähistab kõiki tegevusi, mille eesmärk on vastast eksitada, *moondamine* on aga selle osa (alammõiste)¹⁸. Samas on termineid eristatud ka nii, et *maskeerimine* tähistab värvuse muutmist, *moondamine* kuju ja suuruse muutmist (vt nt Pöder 2010: 13). Segadust ja põhimõttelisi koolkondlikke erimeelsusi peegeldab alljärgnevgi tsitaat pioneeritermineid käsitlevast magistritööst.

Praegu käib pioneerispetsialistide seas jätkuvalt vaidlus, kumba [maskeerimine või moondamine] eelistada. Kui ühe mõiste tarvis on kasutusel kaks terminit, hakatakse neid nagunii eristama – nagu kõnealuste terminitega on ka siiani sageli olnud, kuigi see pole õigupoolest funktsionaalne ega vajalik. Kuigi nii „Pioneeritegevuse käsiraamat” kui ka V. Pöder oma magistritöös „Pettetegevus ja selle rakendamine Eesti Kaitseväes” toovad välja, et tegemist on kahe erineva mõistega (maskeerimine – värvuse muutmine; moondamine – kuju ja suuruse muutmine), siis ingliskeelne terminoloogia

¹⁸ Olgu mainitud, et nimetatud eristust pooldas veel 2010. aastal ka sõjandusterminoloogia komisjon. Seda, millega taoline segadus võib päädida, illustreerib hästi praegu (st 2012. aasta kevadel) veel kehtiv „Pioneeritegevuse käsiraamat”. Mõisteselgituste peatükist ilmneb, et nii *maskeerimine* kui *pettetegevus* on defineeritud katusterminina: definitsioonid määratlevad sama mõistet, kuigi täiesti erinevas sõnastuses ja viiteta sünonüümiale (vt PT 2010: 8).

(camouflage) neil vahet ei tee. Sama kehtib ka kasutajaskonna kohta, kes kasutavad mõlemat terminit läbisegi (maskeerimis-, moondamisvõrk; maskeerimis-, moondamisvahendid). /.../ teeb autor ettepaneku kasutada kõnealuse mõiste tähistamiseks vaid terminit maskeerimine ja kaotada Militermis sünonüüm. (Afanasjev 2011: 68)

Kuigi pioneerispetsialistidest magistritööde koostajad on *moondamise* ja *maskeerimise* eristamisvajaduse suhtes eri meelt (vt viimast tsitaati), arvavad mõlemad, et katustermin võiks olla *pettetegevus* (Pöder 2010: 13, Afanasjev 2011: 66–68). Viimane on nüüdseks kinnitatud üldterminina ka sõjandusterminoloogia komisjonis, *maskeerimine* ja *moondamine* aga selle samatähenduslike hüponüümidenäna (vt Militerm).

Sõjanduskeelest võib leida küllalt näiteid selliste vaidluste üle. Temmerman (2011a: 56) jõuab tõdemusele, et reaalsete tekstide puhul tuleb divergentsuse kui paratamatusega lihtsalt arvestada. Ühtlasi viitab ta võimalusele, et „ühtsed mõisted” ongi sageli just segaduste allikaks. Erelt (2007: 126) leiab, et terminivariantide (seega ka terminisegadike – RH) rohkus iseloomustab eelkõige kujunemisyrgus olevat eriala. Nagu sissejuhatuses mainitud, võib sõjanduskeeleski praegu leida stabiliseerumise märke¹⁹. Liigsetest variantidest vabanemine toimub loomuliku valiku teel ja võtab seetõttu palju aega, kuid terminikorrastusega saab Erelti (2007: 126) hinnangul asjade käiku kiirendada.

Mõistesegadike tekkimise taga on niisiis sageli sünonüümia ning üle- ja aladiferentsimine (st nii mõistete põhjendamatu eristamine kui selle vastandnähtus: mõistete mitteeristamine, hoolimata vajaduse olemasolust). Kahest esimesest oli eespool juba juttu, aladiferentsimise puhul olgu teema lõpetuseks toodud üks näide. Nimelt on siinkirjutaja osalenud aruteludes, kus on väidetud, et mõistete eristamisel peab olema kriteeriumiks õigekeelsussõnaraamat (edaspidi *ÕS*). Kui *ÕSi* järgi on kaks sõna samatähenduslikud, siis ei saavat anda neile ka oskuskeelis erinevaid tähendusi (hoolimata *ÕSi* saatesõnast, mille algul on rõhutatud, et sõnastik hõlmab eelkõige „kirjakeele kui üldrahvalikult kasutatava ja ühtseima keelekuju sõnavara”). Taoline seisukoht taandub sõnakesksele lähenemisele ja isegi mitte *ÕSi* asetamisele piiblistatusse, vaid *ÕSi* väärtõlgendamisele. Kõigi erialakeelte ammendavale kirjeldamisele *ÕS* ju ei pretendeeri (ega saagi seda teha): peaks olema ilmne, et terminoloogias tekib sageli vajadus eristada üldkeeles sünonüümsete sõnade

¹⁹ Üks olulisi väljaõppe – ja sedamööda mõistekäsituse-terminikasutuse – ühtlustajaid on 2010. aastal KVÜÖA taktika õppetooli toonase ülema kol-ltn Enno Mõtsa koostatud õpik (vt KV MLA 2010). Põhiosa selles sisalduvaid termineid on läbi arutatud sõjandusterminoloogia komisjonis.

tähendusi²⁰. Sagedased on paraku vaidlused sellegi üle, kas sõjanduskeeles ikka võib anda sõnadele ÕSis esitatust erineva tähenduse²¹.

Oskuskeelt vaesestab laialt levinud kalduvus järgida ÕSi pimesi, vaid n-õ vormi tasandil, arvestamata keele siseomast ülekandevõimet ja väljendusjõudu. Lähtekoht peaks olema **erialainimese vajadus ja suhtlusfunktsioon**: kui mõisteid on vaja erialase mõtte väljendamiseks lahus hoida, siis tuleb seda ka teha. Nagu eespool sedastatud, raskendab praktikas olukorda pahatihti ülediferentsimise ja tunnetuslikust vajadusest lähtuva varieerumise ülihägus piir. Niisiis on terminoloogiaski võtmetähtsusega (*sic!*) kesktee leidmine: eesti keele eripära ja kirjakeelenormiga arvestamise kõrval ei saa tasalülitada eriala vajadusest lähtuvat varieerumist.

4. Kokkuvõtteks

Niisiis: kas sõjakeel keelesõjas? Ühel tasandil näib, et ohvitseride arvamusel on kohati üsna ühtsed. Seisukohavõttudes ja termininäidetes peegeldub valdavalt instrumentalistlik keelekäsitlus: keel on eeskätt vahend, mis peab olema võimalikult tõhus. Rõhutatakse ühtse terminikasutuse ja mõistekäsituse vajalikkust ning vajadust keelt ühtsuse saavutamise nimel suunata.

Kui aga jutt läheb konkreetsemale tasandile, algavad erimeelsused. Neist põhiosa taanduvad küsimusele, millist keelt ikkagi teabeedastuseks kasutada ning milline on mõiste tarvis sobivaim terminikuju. Erinevalt käsitatakse paljude mõistete tähendusvälju ja mõisteseoseid. Ühtsusvajaduse tõttu tähtsustatakse küll terminikorrastustööd, samas ei olda oma seisukohti kuigi aldis muutma ning lähtutakse sellest, kuidas on õpitud või harjutud. Ka küsimusele, milline peaks olema terminikorrastustöö tulemus, leidub erinevaid vastuseid. On neid, kes seavad omakeelse sõjandusterminoloogia vajalikkuse kahtluse alla ja soovivad üle minna inglise keelele, ning neid, kelle arvates on omakeelne terminoloogia tingimata vajalik. Nimetatud seikadest johtub kirjutise aluseks olnud tekstide mitmehäälsus (mis näib seisukohtade ühtsuse kohati ülegi kaaluvat) ja ka siinse käsitluse pealkiri.

²⁰ Näiteks esitab ÕS sõna *tempo* sünonüümvaste väljal sõna *kiirus* ja sellest lähtudes on väidetud, et mainitud sõnu ei tohiks ka oskuskeeles eristada. Terminil *tempo* on sõjanduskeeles siiski teistsugune tähendus, mille on tinginud erialane vajadus ('järjestikuste tegevuste rütm ja tihedus', vt KV MLA 2010: 249).

²¹ Näiteks esitab ÕS sõnale *kanaliseerima* tähendusseletusena 'kanalisatsiooniga varustama', mistõttu seda ei saavat sõjanduses kasutada terminina tähenduses 'sundima vastast liikuma kitsale maa-alale'.

Paljususe taustal hakkab siiski silma, et ohvitseride terminieelistused langevad sageli võõrsõnadele või tõlkelaenudeks peetavatele keelekujudele. Nende näol on nii mõnelgi korral tegu terminitega, millel on kujundlik taust. Selgub, et spetsialistide hinnangul annavad need mõistet täpsemalt edasi ja on kasutajaskonnas juurdunud. Seega võib osutada näiline sõnakesksus – kalduvus lähtuda võõrkeelsest terminivariandist – hoopis mõistekeskseks, põhjuseks keelendi taga olev keeleülene metafoor. Näib ka, et teatud mõistete puhul kalduvad ohvitserid eelistama kujundlikku terminit isegi siis, kui tegu pole abstraktmõistega, ehkki kognitiivsest metafooriteooriast lähtudes ei ole see eelduspärane.

Juurdumuse ja mõistele vastavuse kõrval nimetatakse võõrsõna eelistamise põhjusena veel seika, et omasõnadest johtuvad kõrvalseosed. Seoste ja kõrvaltähendustega kaldutakse valikuid põhjendama ka juhul, kui vähemalt ühel terminivariandil on kujundlik taust. See, kas keelendiga kaasnevad seosed häirivad või mitte, sõltub esmajoones isiklikust keeletajust.

Tekstides tuuakse esile, et segadused puudutavad isegi sõjanduse põhitermineid. See, kas erinev mõistekäsitlus ja sõnakasutus tegelikke mõistmisraskusi tekitab, on eraldi uurimisteema, kuid vähemalt ohvitseride seisukohtadele tuginedes võib mõisteline ja terminoloogiline segadus päädida sõjanduses kaose ja kaotusega. Viimasel ajal terminoloogias üha valdavamaks saavate seisukohtade valgel peaks see võimalus olema justkui välistatud. Kas mainitud vastuolu viitab sotsiokognitiivse lähenemise põhimõttelisele kitsaskohale või on tegu pelgalt mundrikandjate iganenud mõttestambiga või siis on sõjandus(keel)el teiste oskuskeelte seas tõesti eristaatus?

Olukorda komplitseerivad veelgi ohvitseride arvamused ja terminipõhjendused. Nende näol leiab kinnitust sotsiokognitiivse terminoloogiateooria üks olulisi postulaate: tõdemus, et terminivariantidel on erialainimeste jaoks tihti erinev tunnetuslik väärtus. Seda keerukamaks kujuneb aga piiri tuvastamine ülediferentsimise ja tunnetuslikest vajadustest lähtuvate terminivariantide vahel.

Variatiivsus johtub sageli niisiis mõistekäsituse erinevusest, mitte spetsialistide hooletusest või teadmatusest. Ohvitserid vaevad teraselt terminivariantide mõistelist ja keelelist paremust ning kasutavad argumenteerimisel piltlikkust, võrdlusi, kujundlikku väljendusviisi, kunstilisi liialdusi ja ironiat. Oma (eri)arvamusi põhjendades ollakse sageli poleemilised ja emotsionaalsed.

Kirjandus

- AAP-6** = NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French) 2010. North Atlantic Treaty Organization Military Agency for Standardization. <<http://www.nato.int/docu/stanag/aap006/aap6.htm>>, (01.11.2011).
- Aastaruanne 2010** = Kaitseministeeriumi sõjanduse ning julgeoleku- ja kaitsepoliitika terminoloogia komisjoni 2010. aasta aruanne.
- Arengukava 2011–2017** = Eesti keele arengukava 2011–2017. – Haridus- ja Teadusministeerium. <www.hm.ee/index.php?popup=download&id=10673>, (10.11.2011).
- Black, Max 1962**. Models and Metaphors. Ithaca: Cornell University Press.
- Boltowsky, Toomas 2006**. Tõlkeraamatute häda ja viletsus. Lugeja haarab kivi. – Sirp, 3. veebruar. <http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=2808:t-lkeraamatute-h-da-ja-viletsus&catid=7:kirjandus&Itemid=9&issue=3099>, (21.11.2011).
- Boltowsky, Toomas 2010**. Viis aastat hiljem, kivi endiselt peos. – Postimees, 15. jaanuar. <<http://www.postimees.ee/372387/viis-aastat-hiljem-kivi-endiselt-peos/>>, (21.11.2011).
- Cabrè, Marie Teresa 1999**. Terminology theory, methods and applications. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Erelt, Tiiu 2007**. Terminõpetus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Erelt jt 2007** = Erelt, Mati; Erelt, Tiiu; Ross, Kristiina 2007. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Hendrikson, Reet 2013**. Sõjanduskeele ja kujundkeele ristteel ehk Kas kujund (oskus)keelt pigistab? – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, nr 9, lk 61–73.
- Kaljumägi, Karin 2004**. Terminoloogiatöö Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustes ehk SSSR – seletav sõjandussõnaraamat. – Toimiv keel II. Töid rakenduslingvistika alalt. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Kerge, Krista 2012**. Keelekorraldus – kas ka täna? – Sõnaga mõeldud mõte. Pühendusteos Tiiu Ereltile 20. aprillil 2012. Koostanud ja toimetanud Maire Raadik ja Tiina Leemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 67–75.
- Kull, Rein 2000**. Kirjakeel, oskuskeel, üldkeel. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- KV MLA 2010** = Eesti Kaitseväe maaväe lahingutegevuse alused. Maaväe ohvitseride ja staabitöö väljaõppejuhend. 2010. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste taktika õppetool.
- McLaughlin, Thomas 1995**. Figurative language. – Critical Terms for Literary Study. Second edition. Ed. by F. Lentricchia and T. McLaughlin. Chicago and London: The University of Chicago Press, pp. 80–90.
- Mereste, Uno 2000**. Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Mikkelsaar, Mart 1999**. Oskuskeel ja kaitsevägi. – Sõdur, nr 2, lk 4.
- Rutiku, Siret 2003**. Kuidas rääkida sõjast? Mõtisklus militaarkeelest. – Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste toimetised. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 152–162.

- Soon, Tiina** 2010. Mõni ääremärkus terminoloogi töölaualt. – Õiguskeel. Tallinn: Kirjastus Juura, lk 133–136.
- Tauli, Valter** 1968. Keelekorralduse alused. Stockholm: Vaba Eesti.
- Tavast, Arvi** 2002. Onomasioloogia ja semasioloogia vahekorraost oskuskeeles. Magistritöö. Juhendaja Mati Erelt. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetool.
- Tavast, Arvi** 2008. The translator is human too: a case for instrumentalism in multilingual specialised communication. *Dissertationes philologiae estonicae Universitas Tartuensis*.
- Tavast, Arvi** 2012. Keelehooldeteoreetiliste aluste otsinguil: naabervaldkonnad appi. – Sõnaga mõeldud mõte. Pühendusteos Tiiu Ereltile 20. aprillil 2012. Koostanud ja toimetanud Maire Raadik ja Tiina Leemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 224–234.
- Temmerman, Rita** 2002. Metaphorical Models and the Translation of Scientific Texts. – *Linguistica Antverpiensia*, No. 1, pp. 211–226.
- Temmerman, Rita** 2009. Why special language translators need insights in the mechanisms of metaphorical models and figurative denominations. – *The Meaning of Translation*. Ed. by B. Lewandowska & M. Thelen. Bern: Peter Lang, pp. 351–369.
- Temmerman, Rita** 2011. Researching plurilinguistic competences in specialised domains. Looking for means to prevent exclusion. – *European Journal of Language Policy*, No. 3.2. Liverpool University Press, pp. 163–174.
- Temmerman, Rita** 2011a. Stars, problem children, dogs and cash cows: evocative terminology in multilingual business communication. – *SYNAPS*, Vol. 25, No. 2. Bergen: Norwegian School of Economics, pp. 48–61.
- Temmerman, Rita** 2011b. Ways of managing the dynamics of terminology in multilingual communication. – *SCOLIA*, No. 25, pp. 105–122.
- Terminology work** 1999 = *Terminology work – Principles and methods*. 1999. Sweden: The International Organization for Standardization.

Allikad

- Afanasjev, Ainar** 2011. Kaitseväe pioneeriterminoloogia korrastamine. Magistritöö. Juhendajad Reet Hendrikson ja mjr Raul Kütt. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.
- Blum, Helle** 2012. Eesti-saksa juhtimisalane sõjandusterminoloogia. Magistriprojekt. Juhendajad Terje Loogus ja Reet Hendrikson. Tartu: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond.
- Kessel, Jaan** 2005. Allüksuste taktika väljaõppes kasutatavate terminite korrastamine. Lõputöö. Juhendajad ktp Martin Herem ja Karen Kuldnokk. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.
- Köhler, Helen** 2005. Inglise-eesti maismaaoperatsioonide seletussõnastik (*English-Estonian Explanatory Dictionary of Land Operations*). Magistriprojekt. Juhendajad Enn Veldi ja kpt Martin Herem. Tartu: Tartu Ülikooli germaaniromaanide osakonna inglise filoloogia õppetool.
- Laarmann jt** 2001 = Laarmann, P. Lepik, I. Püssim, A. 2001. Väike inglise-eesti-taani seletav sõjandussõnastik. Magistriprojekt. Juhendaja Krista Vogelberg.

- Tartu: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna germaani-romaani filoloogia osakond.
- Laidla, Aivo** 2004. Miinipilduja eriala väljaõppes kasutatavate terminite korrastamine. Lõputöö. Juhendajad kpt Martin Herem ja Karen Kuldnokk. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.
- Militerm** = Sõjandusterminoloogia andmebaas Militerm.
<<http://termin.eki.ee/militerm/>>, (01.04.2012).
- Paimla, Raigo** 2007. Jalaväetaktika terminite ühtlustamine. Magistritöö. Juhendajad Reet Hendrikson-Pungar ja mjr Martin Herem. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.
- PT 2010** = Pioneeritegevuse käsiraamat 2010. Tallinn: Maaväe Staap.
<<http://172.18.48.32/frame.html>>, (01.04.2012).
- Põder, Vesse** 2010. Pettetegevus ja selle rakendamine Eesti Kaitseväes. Magistritöö. Juhendajad Tõnu Tomberg ja Reet Hendrikson. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.
- Tameri, Tarmo** 2009. Eesti Kaitseväe logistikaterminoloogia korrastamine. Magistritöö. Juhendajad Reet Hendrikson ja kpt Erlend Zirk. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.
- Teesalu, Terje** 2001. Inglise-prantsuse-eesi NATO terminite sõnastik. Magistriprojekt. Tartu: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna germaani-romaani filoloogia osakond.
- VST 1998** = Valimik sõjandustermineid 1998. Koostanud Heino Ernits. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- ÕS** = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toimetanud Tiiu Erelt. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
<<http://www.eki.ee/dict/qs/>>, (01.04.2012).